

Úvod do fonetiky

I. Fonetika おんせいがく 音声学

- obecná/speciální, artikulační/akustická/percepční, ...
- zápis slov – grafémy X IPA []

I.1 Fyziologická podstata produkce řeči:

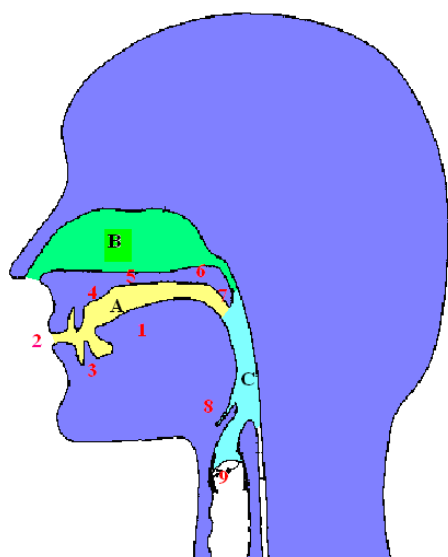

Schéma artikulačního ústrojí s vyznačením jeho částí:
 A - ústní dutina (cavum oris), B - nosní dutina (cavum nasi),
 C - hltan (pharynx)

1 - jazyk (lingua), 2 - rty (labia), 3 - zuby (dentes), 4 -
 dásňový oblouk se sklípky (alveoli), v nichž jsou usazeny
 zuby, 5 - tvrdé patro (palatum durum), 6 - měkké patro
 (palatum velum) 7 - čípek (uvula), 8 - hrtanová záklapka
 (epiglottis), 9 - hlasivková štěrbina (glottis)

Vznik hlasu - *teorie myoelastická* (tónická, aerodynamická): vysvětluje vznik hlasu činností hlasivkových svalů a vlivem tlaku vydechovaného vzduchu. Při sevření hlasivek vzniká pod nimi přetlak (zhuštění vzduchového sloupce), zatímco nad hlasivkami je podtlak (zředění vzduchu).

Hlasivky pracují při řeči různě

- Klidně rozevřeny (jako při dýchání) jsou u [f], [s], [ʃ] (=š), [x] (=ch).
- Kmity při lehkém sblížení hlasivek vytvářejí hlasnost (znělost) doprovázející všechny znělé souhlásky.
- Při těsném sblížení, ale bez kmitů, se utváří vzduchový proud při výslovnosti [p], [t], [c] (=ť), [k].
- Kmitání těsně sblížených hlasivek je charakteristické pro hlas, jehož modifikací vznikají samohlásky.
- Při šepotu se hlasivky oddalují v chrupavčité části a nekmitají. Vzduchový proud se otírá pouze o jejich okraje.
- Zvláštní pozici zaujímají hlasivky při českém [ɦ] (=znělé h). Jsou sblíženy jen v blanité části a kmitají pomaleji.
- Při neúplném sevření hlasové štěrbiny vzniká aspirace (přídech), známá z němčiny nebo angličtiny u hlásek [p], [t], [k] před vokály.

Dutiny

dutina hrdelní – laryngální: rezonance + čeština [h], japonština [ʔ]

dutina nosní – nazální: rezonance + nosovky

dutina ústní – orální: rezonance + diferenciacie většiny zvuků řeči

Aktivní artikulační orgány:

dolní čelist, rty, jazyk, měkké patro, hlasivky

Pasivní artikulační orgány:

zuby, dásně, tvrdé patro, (hrdlo, hrtan)

I.2 Samohlásky 母音 versus souhlásky 子音

Samohlásky 母音 :

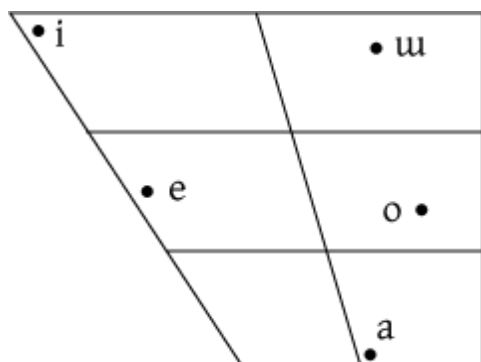
- zvuk vzniká rezonováním tónu, který je produkován chvěním hlasivek + otevřené mluvicí ústrojí
- samohlásky jsou otevřené → ↓ šumu → jasné, dlouhé → jádro slabiky (! samo/souhlásky: kontinuum) + striktury

Souhlásky 子音:

- zavřené → ↑ šumu → krátké → jádro slabiky jen výjimečně (! samo/souhlásky: kontinuum aproximanty [j] [v])

I.2.1 Samohlásky

- dělí se podle:
 - 1) polohy jazyka při artikulaci
 - 2) otevřenosti
 - 3) postavení rtů

- [i] odpovídá grafému 「い」, nezaokrouhlená, přední, zavřená samohláska
- [e] odpovídá grafému 「え」, nezaokrouhlená, přední, středová samohláska
- [a] odpovídá grafému 「あ」, nezaokrouhlená, střední, otevřená samohláska
- [o] odpovídá grafému 「お」, zaokrouhlená, zadní, středová samohláska
- [u] odpovídá grafému 「う」, **nezaokrouhlená**, zadní, zavřená samohláska
(po labiálách a v dlouhé variantě dochází k zaokrouhlování)

??? Jak se liší japonské samohlásky od českých samohlásek?

- rozlišujeme krátké a dlouhé, kvalita zvuku je obdobná
- devokalizace [i u] → [i̥, u̥] (Kósuke, ašju, desu, hanaši, ...)
- nazalizace samohlásek po [p, b, t, d, k, g, s, z] a zároveň před [m, n, ŋ] (tango, genin, ...)

1.2.2 Souhlásky ^{しいん} 子音

- dělí se podle:
 - 1) způsobu artikulace (obstruenta / sonoranta) ...
 - 2) místa artikulace
 - 3) znělosti

Místo/ způsob	retné	zubní	dásňová	dásňovo tvrdopatrové	tvrdopatrové	měkko- patrové	čípkové	hrtanové
úžinové (závěrové)	p b	t d				k g		?
polozávěrové		ts dz (cuno, dzubon)		tʃ dʒ (hači, džugjó)				
třené	ɸ (fúša)	s z		ʃ ʒ (haši, hadži)	ʧ (hibi)			h (hanzai)
nosové	m	n				ŋ (genjin)	N (han)	
švih verberanta			r (dorobó)					
approximanta					j (jasui)	ɰ (wanko)		

1.2.3 Tradiční uspořádání do tabulky 50 zvuků

(nezahrnuje znělé řady (GA,ZA,DA,BA), poloznělou řadu (PA), diftongové (lomené) slabiky (KJA, GJA, ...), slabičné ん, geminizační つ = 106 zvuků)

přední ← zadní

五十音											
	わ行	ら行	や行	ま行	は行	な行	た行	さ行	か行	あ行	
(ん、ン) /N/ [N][n][m][ŋ][ɲ] (ほか鼻母音など)	わ、ワ /wa/ [wa]	ら、ラ /ra/ [ra]	や、ヤ /ya/ [ja]	ま、マ /ma/ [ma]	は、ハ /ha/ [ha]	な、ナ /na/ [na]	た、タ /ta/ [ta]	さ、サ /sa/ [sa]	か、カ /ka/ [ka]	あ、ア /a/ [a]	お段
	ゐ、ヰ /i/ [i]/[wi]	り、リ /ri/ [ri]	い、イ /i/ [i]	み、ミ /mi/ [mi]	ひ、ヒ /hi/ [hi]	に、ニ /ni/ [ni]	ち、チ /tʃi/ [tʃi]	し、シ /ʃi/ [ʃi]	ぎ、キ /ki/ [ki]	い、イ /i/ [i]	い段
	う、ウ /u/ [u]	る、ル /ru/ [ru]	ゆ、ユ /yu/ [ju]	む、ム /mu/ [mu]	ふ、フ /fu/ [fu]	ぬ、ヌ /nu/ [nu]	つ、ツ /tʃu/ [tʃu]	す、ス /su/ [su]	く、ク /ku/ [ku]	う、ウ /u/ [u]	う段
	ゑ、ヱ /e/ [e]/[we]	れ、レ /re/ [re]	え、エ /e/ [e]	め、メ /me/ [me]	へ、ヘ /he/ [he]	ね、ネ /ne/ [ne]	て、テ /te/ [te]	せ、セ /se/ [se]	け、ケ /ke/ [ke]	え、エ /e/ [e]	え段
	を、ヲ /o/ [o]/[wo]	ろ、ロ /ro/ [ro]	よ、ヨ /yo/ [jo]	も、モ /mo/ [mo]	ほ、ホ /ho/ [ho]	の、ノ /no/ [no]	と、ト /to/ [to]	そ、ソ /so/ [so]	こ、コ /ko/ [ko]	お、オ /o/ [o]	お段

- dnes prázdná místa: J a I (stejná hláska), J a E splynulo v え
- W a U (stejná hláska), ゐ(WI) splynulo s I, ゑ(WE) splynulo s E

KA řada: kvalita zvuku	[k] - neznělá velární okluziva, 「き」 palatalizace [kʲ]
GA řada: kvalita zvuku	[g] - znělá velární okluziva, ale uprostřed slova se často posouvá k na [ŋ] (maguro, ...) ,+ palatalizace 「ぎ」
SA řada: kvalita zvuku	[s] - neznělá alveolární frikativa, palatalizovaná výslovnost [ʃ] (šamodži, šake, ...)
ZA řada: kvalita zvuku	[dʒ] - znělá alveolární afrikáta, palatalizovaná výslovnost [dʒ] (džunčó, džánaru, ...)
TA řada: kvalita zvuku	[t] - neznělá dentální okluziva: (たばこ、て、トンネル) [tʃ] - neznělá dentální afrikáta: 「つ」 [tʃ] (つがる、つえ) [tʃ] - neznělá palatální afrikáta: palatalizovaná výslovnost (おちゃ、ちゃんまげ...)
DA řada: kvalita zvuku je	[d] - znělá dentální okluziva (羽田、宿、できる) [dʒ] 「づ」 (つづく) znělá dentální afrikáta [dʒ] palatalizovaná výslovnost (はなぢ) znělá alveo-dentální afrikáta
NA řada: kvalita zvuku	[n] - dentální nosovka (のぼる、ねこ) [ɲ]-palatální nosovka (にわ、にこにこ)
HA řada: kvalita zvuku	[h] - neznělá laryngální frikativa (はもの、へたな) [ɸ] - neznělá bilabiální frikativa (ふんか、ふうしゃ) [ç] - neznělá palatální frikativa (ひらがな、ひみつ)
BA řada: kvalita zvuku je	[b] - znělá bilabiální okluziva (ぼうず、べんろん) palatalizace [bʲ] (びこう、ビニール)
PA řada: kvalita zvuku je	[p] - poloznělá bilabiální okluziva (パキスタン、ぽにょ) palatalizace [pʲ] (ピーマン)
MA řada: kvalita zvuku je	[m] - bilabiální nosovka (まこと、むね) palatalizace [mʲ] (ミニスカート、ミクサー車)
JA řada: kvalita zvuku je	[j] - palatální aproximanta, stejně jako [i] palatalizuje předcházející souhlásky a mizí (lomená výslovnost)
RA řada: kvalita zvuku je	[r] - alveolární verberantu (švih: prudký pohyb jazyka s krátkým dotykem zadní části dásní -na hranici tvrdého patra)
WA řada: kvalita zvuku je	[w] - velární aproximanta
N: „mórotvorná“ souhláska, výslovnost často asimiluje s okolím (následující souhláskou)	
	na konci slova : [ɲ] (gohan, akan) ovulární nazála
	před /p/, /b/, /m/ : [m] (sanbanme, tanpen) bilabiální nazála
	před /t/, /d/, /tʃ/, /n/:[n] (hanniči, kanda) dentální nazála
	před /k/, /g/ : [ŋ] (renga, han̄ko) velární nazála

??? サンタが たんかで かんぱを よんだ。

- **asimilace**: fyziologicky podmíněný proces, často stojí za vznikem komplementární distribuce alofónů (お風呂、百、ほら) - v japonštině nejčastější **palatalizace**: změkčování způsobené výslovností s jazykem zdvíženým k tvrdému patru vlivem okolí (následujících hlásek)

Geminizace 「っ」

Následující zvuk	Podoba	Příklad	Následující zvuk	Podoba	Příklad	Následující zvuk	Podoba	Příklad
[p]	[^o p]	[ippai]	[b]	[^o b]	[su u bbara f:]	[ɸ]	[ɸ:]	[^u ɸ ^ɸ ɸ]
[t]	[^o t]	[ittai]	[d]	[^o d]	[beddo]	[s]	[s:]	[assari]
[ts]	[^o t]	[gottsuri]	[g]	[^o g]	[bagg ^u]	[ʃ]	[ʃ:]	[do ʃ ʃiri]
[tʃ]	[^o t]	[gittʃiri]	na konci	[ʔ]	[aʔ]	[h]	[h:]	[bahha]
[k]	[^o k]	[gakkari]				[ç]	[ç:]	[tʃ ^u :ri ç:i]

I.3 Slabika a móra

I.3.1 Slabika

- jednotka výslovnosti, jeden ráz proudy vzduchu
- možné typy slabik: V, CV (1 móra), CVV, CVC (2 móry), zavřená slabika není v japonštině frekventovaná a je omezená na /N/ na místě druhé C nebo na geminizovanou souhlásku [s],[t],[p],[k],[b],[g],[d]

I.3.2 Móra

- jednotka, jejíž výslovnost má délku jednoho vokálu, nositelem přízvuku

??? Kolik mají slabik a mór následující slova?

さくら, こうこう, げんごがく, いった

I.4 Tónový přízvuk

- japonština je tónový jazyk, tón ale vykazuje mezi různými dialekty japonštiny největší variabilitu
- rozlišuje se výška hlásek: vysoká – nízká
- nositelem tónu je móra, tón je specifický pro každé slovo (nemotivovaný)
- dialekt západní části Tokia („standardní“ Japonština) má pro tóny 2 pravidla:

(1) Druhá móra má jinou hodnotu než první.

(2) Vysoké místo (peak) je v jednom slově jen jednou.

- tón odlišuje i minimální páry : a-me (VN), a-me (NV) ??? ()

sa-ke(NV), sa-ke (VN) ??? ()

- partikule nemají specifický tón, záleží na kombinaci s podstatným jménem:

ha-ši (VN),ha-ši (NV),ha-ši (NV) ??? ()

ha-ši-ga (VNN), ha-ši-ga (NVN), ha-ši-ga (NVV)

??? はしのはし :

はしのはしをわたってください。 はしのはしをもってください。 はしのはしをとってください。

- jádro přízvuku: móra, která těsně předchází poklesu tónu

slova – bez jádra (plochá) s jádrem na první móře
s jádrem na poslední móře s jádrem mezi první a poslední mórou

??? Ke kterému typu patří 端、箸、橋?

- velká dialektová různorodost

??? Zapište způsob výslovnosti užitý na nahrávce:

1	1 やま	2 やま	3 やま	4 やま	
2	1 かわ	2 かわ	3 かわ	4 かわ	
3	1 さかば	2 さかば	3 さかば	4 さかば	
4	1 なかま	2 なかま	3 なかま	4 なかま	
5	1 かたかな	2 かたかな	3 かたかな	4 かたかな	
6	1 さかさま	2 さかさま	3 さかさま	4 さかさま	
7	1 にわかあめ	2 にわかあめ	3 にわかあめ	4 にわかあめ	5 にわかあめ
8	1 アイウエオ	2 アイウエオ	3 アイウエオ	4 アイウエオ	5 アイウエオ

I.5 Intonace

- nositelem intonace je věta
- stoupání a klesání intonace nemá vliv na tónový přízvuk
- funkční (oznamovací, tázací) intonace X emotivní intonace
- univerzálně např. u tázacích vět stoupavá intonace, ale konkrétní realizace se jazyk od jazyka, mluvčí od mluvčího liší
- základní:
 - stoupavá (tázací, „nátlaková“)
 - klesající (oznamovací, utvrzovací)

???:

- 1) Jak a kde jsou modulovány hlásky?
- 2) Jaký se obecně liší samohlásky a souhlásky? Vymenujte alespoň jeden rozdíl mezi českými a japonskými samohláskami a souhláskami.
- 3) Čím jsou definovány samohlásky a čím souhlásky?
- 4) Co je to asimilace? Uveďte příklad.
- 5) Jak se liší slabika a móra?
- 6) Jaká jsou základní pravidla tónového přízvuku ve standardní japonštině?
- 7) Jak se liší tón a intonace?